

आपका भविष्य

معماری متناسب با هویت زن مسلمان ایرانی

ارائه دهنده: محمدمنان رئیسی

شهریور ماه 1402

تبیین وضع مطلوب و رابطه ظرف و مظروف

آیا اسلام در خصوص کنش های مختلف جامعه اسلامی ارجحیت های خاصی را مد نظر دارد؟
به بیان دیگر، آیا می توان به سبکی به نام سبک زندگی اسلامی قائل شد؟

امام علی (ع): مادامی که این امت لباس بیگانه نپوشد و از غذاهای آنان استفاده نکند، همواره در خیر خواهد بود و هنگامی که چنین کند خداوند آنان را ذلیل خواهد کرد (المحاسن، جلد ۲، ۴۴۰)

شاربها را کوتاه کنید و محاسن را پر پشت بگذارید و خود را به یهود شبیه نکنید (من لایحضره الفقیه، جلد ۱، ۱۳۰).

آیا منطقی است که اسلام در خصوص امور ساده ای نظیر نوع لباس و پوشش و پیرایش مسلمین به ارجحیت های خاصی قائل باشد ولی درباره امور کلی تر و مهمتری نظیر نظام کالبدی شهر و جامعه مسلمین بی تفاوت باشد؟!

مسکن معاصر و سبک زندگی اسلامی

اغلب ابنیه مسکونی در شهرهای معاصر ایران، آپارتمان می باشد که برگرفته از الگوی توسعه عمودی (در مقابل الگوی توسعه افقی) است. اما این الگو به دلایل متعدد با سبک زندگی اسلامی در تقابل است.

لَكِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرَفٌ مِّنْ فَوْقِهَا غُرَفٌ مَّبْنِيَةٌ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَعَدَ اللَّهُ لَا يَخْلِفُ اللَّهُ الْمِيعَادَ
(زمر/۲۰).

عمارت شمس العماره به عنوان پیش قراول توسعه عمودی در معماری و شهرسازی معاصر ایران؛ الگوبذیری این عمارت از نمونه‌های اروپایی که در مواردی همچون برج ساعت و کلاه فرنگی نمود پیدا کرده است، در این تصویر مشهود است.

مأخذ: <http://www.golestanpalace.ir>

ادله صریح:

- نفی اشراف به همسایه از طریق بلند ساختن بنا

- پیامبر(ص) می فرمایند: هر کس به خانه همسایه سر کشد ... بر خداوند سزاوار است که او را به دوزخ برد و ... و در قیامت زشتی یا عیوب او را در برابر مردم آشکار نماید (ابن بابویه، ۱۳۶۷، ۶۴۸). در روایتی دیگر، چنین نقل شده است که از حقوق همسایه آن است که بنای خانه‌ات را بر او بلند نسازی (شهید ثانی، ۱۳۷۴، ۱۴۳).

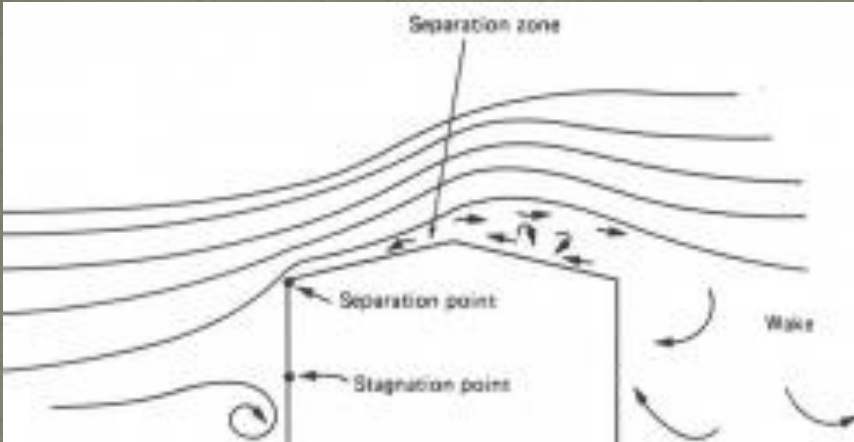
امام صادق (ع) نیز از پیامبر اکرم (ص) چنین نقل کرده اند: رسول خدا (ص) سرک کشیدن فرد در خانه همسایه اش را نهی نمود (شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ۳۳۵).

ایجاد مزاحمت ساختمان های بلند در تهویه مطلوب ابنیه مجاور

پیامبر اکرم (ص) در این خصوص چنین می فرمایند: "أتدرون ما حقّ الجار؛... و لا تستطل عليه بالبناء فتحجب عنه الرّيح إلّا باذنه": آیا می دانید حق همسایه چیست؟ ... و ساختمان خود را بالاتر از ساختمان او قرار ندهی که مانع گردش هوا در منزلش بشود، مگر با اجازه او (شهید ثانی، ۱۳۷۵، ۱۰۳).

- تحقیقی در انگلستان از روی داده های ۸۸۲ ایستگاه زمینی هواشناس شهری نشان می دهد به دلیل نوع ساخت و سازها سرعت باد در محیط های شهری حدود ۲۰ درصد کمتر شده است.

ادله غیر صریح

– محدودیت در ارتفاع برخی از عناصر کالبدی شاخص

شهر اسلامی، شهری مسجد محور است تا جایی که طبق اسناد تاریخی، رسول خدا (ص) پس از عهده دار شدن تعیین سازمان کالبدی مدینه النبی، نخست مسجد را بنیان نهادند و آن را کانون این شهر قرار دادند (عاملی، ۱۳۹۱، ۲۶). حتی چنین نقل شده است که "ایشان نخست مسجد را بنیان می نهاد و آنگاه خانه ها را گرد آن طرح ریزی می کرد" (همان، ۱۸۳). با این وجود، حتی مساجد نیز از قاعده نفی ارتفاع زیاد مستثنی نشده اند.

-تأمین آسایش و آرامش ساکنین

"وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُم مِّنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا":
و خداوند برایتان از خانه هایتان محل
آرامش قرار داد (نحل/۸۰).

از بایسته های تأمین این آرامش، ساطر
بودن منزل و وسعت و توسعه افقی آن (در
مقابل توسعه عمودی منزل) است زیرا این
وسعت و توسعه افقی می تواند شرایط لازم
برای ساطر شدن امور شخصی و آرامش
ساکنین را تأمین نماید؛ امام صادق(ع) در
این خصوص چنین می فرماید: سه چیز
است که در آنها برای مؤمن آسایش
(راحتی) است؛ خانه ای وسیع که ساطر
امور خصوصی او و نقصان ها و بدی حالش
از چشم مردم باشد و ... (ابن بابویه،
۱۳۶۲، ۱۵۹).

- ارجحیت آرامش در مقابل سایر نیازها

- انجام برخی تکالیف اجتماعی

رسول اکرم (ص): "به من ایمان نیاورده است کسی که سیر بخوابد و همسایه اش گرسنه بماند" (نهج الفصاحه، ۳۸۵). طبق برخی احادیث، حدود همسایگی در اسلام تا ۴۰ ذراع و در جای دیگر تا ۴۰ منزل روایت شده است (طباطبایی، ۱۳۷۴، ۱۹۵). با توجه به تکالیف بسیاری که پیرامون همسایه در شریعت وارد شده است چنین به نظر می رسد که اگر این ۴۰ ذراع، علاوه بر حدود افقی، در حدود عمودی نیز منظور شود، انجام این تکالیف برای یک شهروند مسلمان بسیار دشوار و بلکه غیر ممکن است.

- منسوخ شدن برخی از سنن معصومین (ع)

- لازمه انجام برخی از سنت های معصومین(ع) ارتباط با طبیعت و اجزای آن است. ارتباط با طبیعت، علاوه بر سنت معصومین(ع)، در آیات متعددی از قرآن کریم نیز توصیه شده است: "أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ" (ق/۶)
- سنت مشاهده آسمان و ستارگان در سحرگاهان: إِنْ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ ... وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ
- سنت استهلال: حتی از برخی از معصومین (ع) قرائت دعا‌هایی در هنگام مشاهده هلال ماه توصیه شده است (نظیر دعای چهل و سوم صحیفه سجادیه). يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهْلِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ: از تو از هلالها می پرسند بگو اینها وقتها را برای مردم و برای حج معین می کند (بقره/۱۸۹).

- تقابل ضمنی با برخی آیات و روایات

- در روایات معتبر از امام صادق (ع) نقل شده است که پیش از طلوع و غروب آفتاب ده مرتبه این دعا قرائت شود: **أَعُوذُ بِاللّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَ أَعُوذُ بِاللّهِ أَنْ يَحْضُرُونِ إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ** (قمی، ۱۳۷۸، ۳۸).

- در برخی از آیات قرآن کریم نیز تسبیح و تهلیل خدای متعال در بعضی ساعات شبانه روز توصیه شده است: **"فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ"** (ق/۳۹). روشن است که آیات و ادعیه فوق الذکر، دلالت ضمنی بر لزوم آگاهی از طلوع و غروب خورشید دارند.

- برخی دیگر از مصادیق عدم تطبیق مسکن معاصر ایرانی با سبک زندگی اسلامی

عدم توجه به اصل عدالت اجتماعی در نماهای مسکونی به دلیل تبدیل گونه درونگرا به برونگرا و

شکل گیری مفهوم بالا شهر و پایین شهر

- عدم رعایت حریم بصری و روانی و غیره

بخش دوم: تحلیل وضع موجود

ریشه یابی تقابل سبک های زندگی لیبرال و اسلامی

"بنده دیگری مباش که خداوند تو را آزاد آفریده است" (نهج البلاغه، نامه ۳۱)

"تمام مردم آزاد آفریده شده اند، مگر کسانی که از روز اختیار، بردگی را برای خود پذیرفته اند" (وسائل الشیعه، جلد ۲۳، ۵۴).

آزادی در اسلام و لیبرالیسم دارای تفاوتی ماهوی است. آزادی در لیبرالیسم، مطلوبیت ذاتی دارد و هیچ چیزی ورای آن نیست اما آزادی در اسلام، مطلوبیت تبعی و عَرَضی دارد.

از منظر اسلامی، کسی که به بهانه اصالت آزادی، خود را در انجام هر فعل و عملی آزاد بداند، گرفتار در شدیدترین نوع اسارت است "بنده شهوت، اسیری است که اسارتش دائمی است" (مستدرک الوسائل، جلد ۱۱، ۳۴۶). لذا از منظر اسلامی، لازمه ی نیل به آزادی حقیقی، آزادی از اسارت قیود نفسانی است: "هرکس خواهش های نفسانی را فروگذارد، آزاد است" (تحف العقول، ۸۹).

دو حوزه اصلی لیبرالیسم: فرهنگ و اقتصاد

حوزه اول (لیبرالیسم فرهنگی):

ریشه‌های تاریخی ظهور لیبرالیسم فرهنگی را بایستی در تحولات رنسانس و به طور خاص، نهضت اصلاح دینی جستجو نمود. بدون تردید، لیبرالیسم از پروتستانتیسم - نهضت اصلاح دینی - در قرن ۱۶ میلادی مدد گرفته است به نحوی که آراء لیبرالی برای اولین بار به طور جدی در اندیشه‌های افرادی مانند مارتین لوتر و جان کالون که نهضت اصلاح دینی در غرب را رهبری می‌کردند، ظاهر شد. توضیح آنکه به دلیل اقدامات ضد دینی و خودسرانه کلیسا که به نام دین توجیه می‌شد و انحرافات گسترده‌ای که در مسیحیت به وجود آمد، نهضتی تحت عنوان «اصلاح دین» پدید آمد. نتیجه‌ی این نهضت، پیدایش فرقه پروتستان بود که با تأکید بر فردگرایی و آزادی فرد در برداشت از منابع دینی و تفسیر متون مقدس پشوانه‌ای برای لیبرالیسم گردید.

مارتین لوتر، نهضت اصلاح دینی و خود کشیشی

مبانی لیبرالیسم فرهنگی:

سکولاریسم

اصالت آزادی

اومانیسم

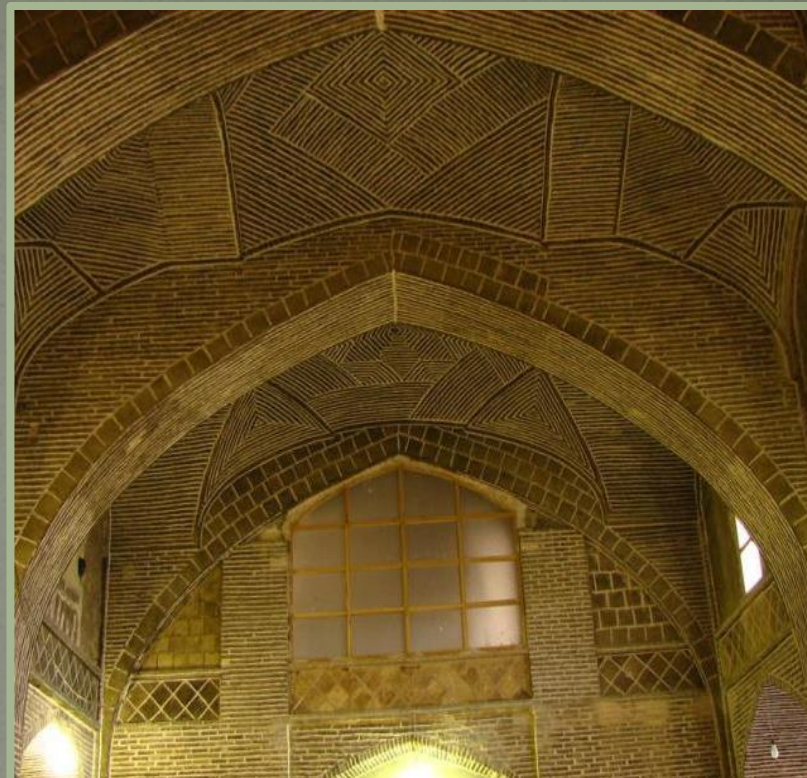
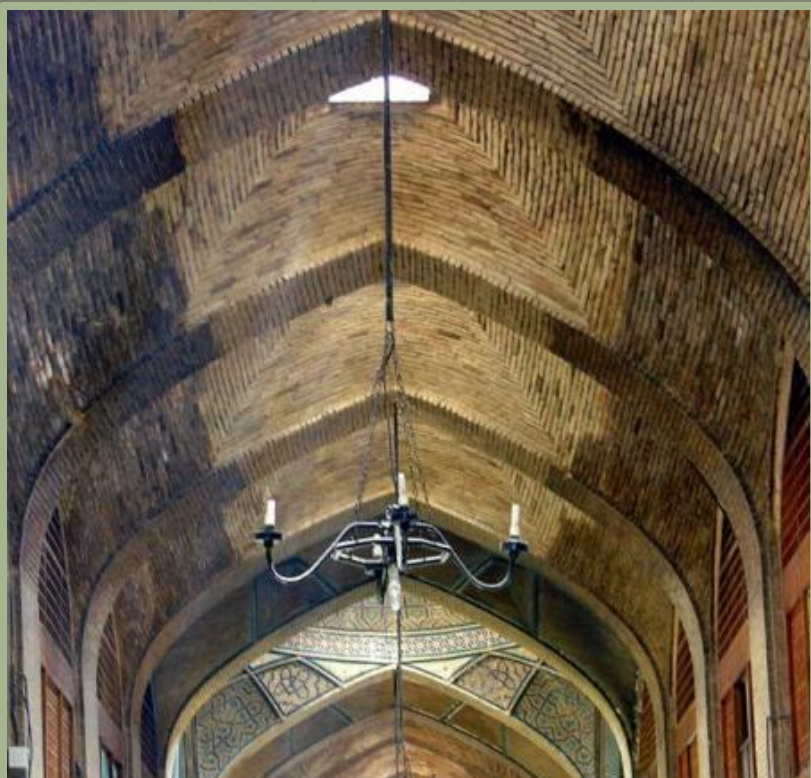
فردگرایی

عقل گرایی

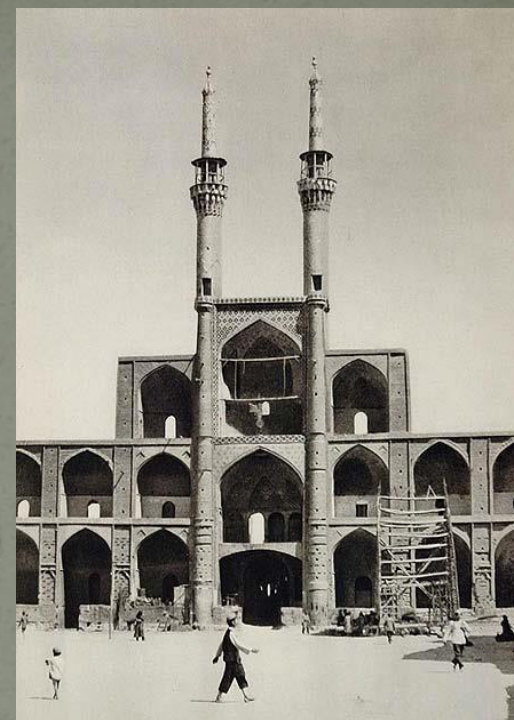
۱- تأثیرات سکولاریسم بر معماری و شهرسازی معاصر ایران

میدان نقش جهان اصفهان؛ نمونه‌ای از شکل‌گیری بازار و مدرسه و دارالحکومه در مجاورت مسجد در شهر سنتی؛ در گوشه راست پایین تصویر، سردر مدرسه و در ضلع مقابل مسجد امام، سردر بازار و در سمت چپ تصویر، ساختمان حکومتی عالی‌قاپو قابل مشاهده است.

مسجد جامع اصفهان (سمت راست) و بازار اصفهان (سمت چپ)؛ شباهت معنادار الگوهای کالبدی- فضایی مسجد و بازار در تصویر این دو بنا مشخص است. این شباهت در بسیاری از مساجد و بازارهای سنتی دیگر نیز قابل مشاهده است.

میدان امیرچخماق یزد و میدان گنجعلی خان کرمان؛ در هر دو میدان، بخشی از بدنه‌های میدان به ابنیه مذهبی اختصاص یافته است که دلالت بر حضور پررنگ دین در سبک زندگی سنتی داشته است.

میدان توپخانه تهران؛ نخستین بار در ایران معاصر، در این میدان با تأثیرپذیری از مبنای سکولاریسم، بناهای مذهبی از بدنه‌های یک فضای مهم شهری حذف شدند. چهار بدنه این میدان عبارتند از چهار کاربری نوظهور شامل بلدیه (بدنه شمالی)، نظمیه (بدنه غربی)، بانک شاهنشاهی (بدنه شرقی)، و ساختمان پست و تلگراف (بدنه جنوبی)

تسلط بانک به عنوان نماد ثروت بر بافت شهری معاصر در مقایسه با تسلط مسجد به عنوان نماد معنویت و عبودیت بر بافت شهری سنتی (شهر-ثروت در برابر شهر-عبودیت)

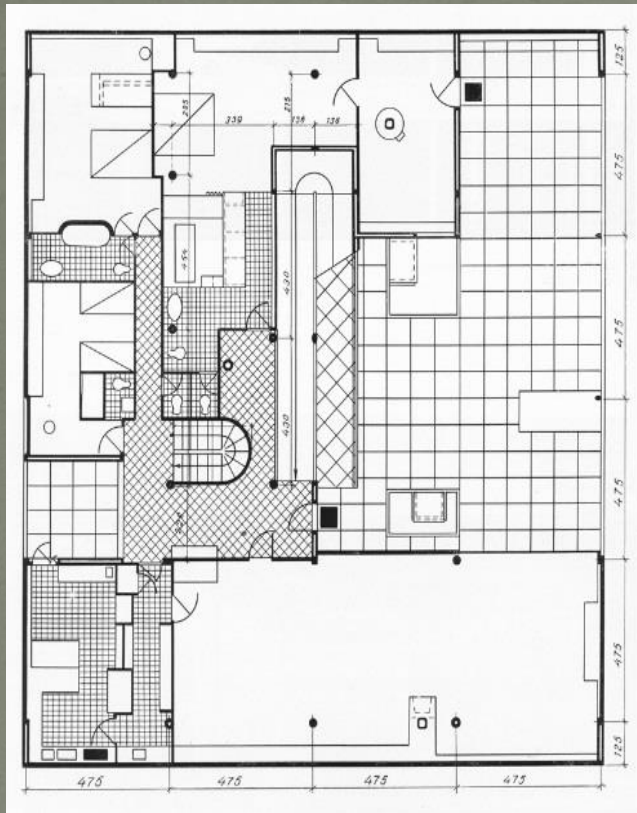

تهران، مسجد و مؤسسه فرهنگی امام رضا(ع)
شباهت این مجموعه مذهبی به بناهای انتفاعی و تجاری کاملاً مشهود است.

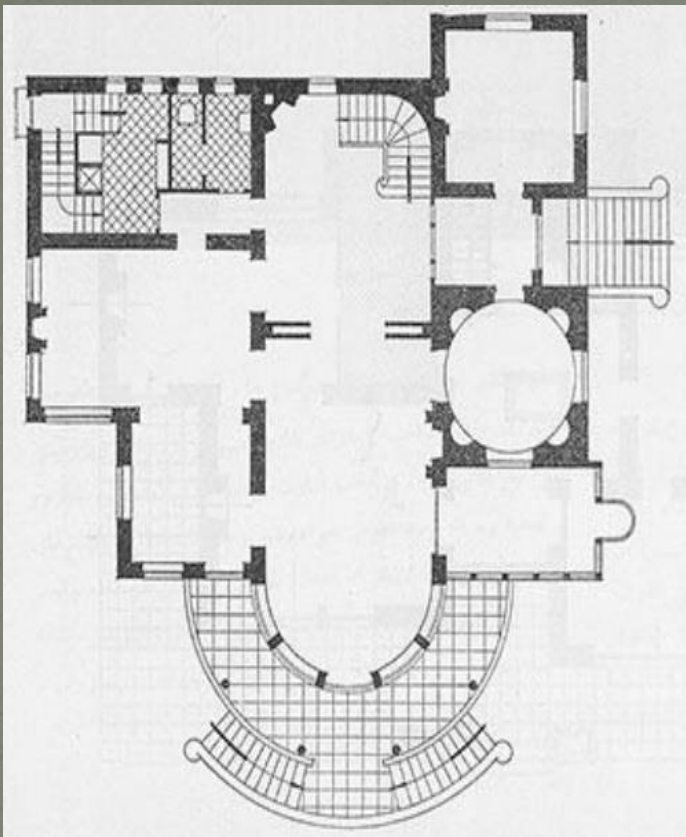
مسجد ولی عصر تهران، نمونه ای از مساجد و مراکز مذهبی معاصر تهران که در طرح معماری آن، مشابهت با مراکز تجاری و فراغتی کاملاً مشهود است.

۲- تأثیرات اصالت آزادی بر معماری و شهرسازی معاصر ایران

ویلا ساوای لوکوربوزیه، مصداقی از تأثیر لیبراسیون فضایی بر معماری معاصر. در پلان، نما و پرسپکتیو این ویلا به وضوح آزادی در روابط فضایی و مستحیل شدن مرز میان فضاهاى مختلف به ویژه فضاهاى داخلی و خارجی قابل مشاهده است.

طرح فروغی برای یک ویلا در تهران در دهه ۱۳۲۰ شمسی. مخدوش شدن مرز و حریم میان فضاها و تأکید بر حداکثر شفافیت فضایی در این طرح و نمونه‌های مشابه آن کاملاً مشهود است.

با بررسی ارتباط بین شعر و ادبیات و هنر با شهر مشخص می شود که وقتی در دوران رضا شاهی به دنبال چهره ای از شهر تهران در رمان ها می گردیم، هیچ توصیفی از چهره شهر دیده نمی شود. بیشتر وقایع در اتاق ها و پستوها رخ می دهد. درست برعکس رمان نویسان غربی که شهر را توصیف می کنند. بنابراین در بررسی تحولات فرهنگی شهر باید به چنین سؤالی پاسخ داد که چرا در ادبیات ایرانی چهره شهر حذف شده و تصویری از آن وجود ندارد؟ این مهم تأییدی بر ادعای برونزا بودن تغییرات کالبدی شهر در دوره پهلوی است.

شباهتهای کشف
حجاب از بانوان و
از کالبد شهر در
دوران پهلوی اول:

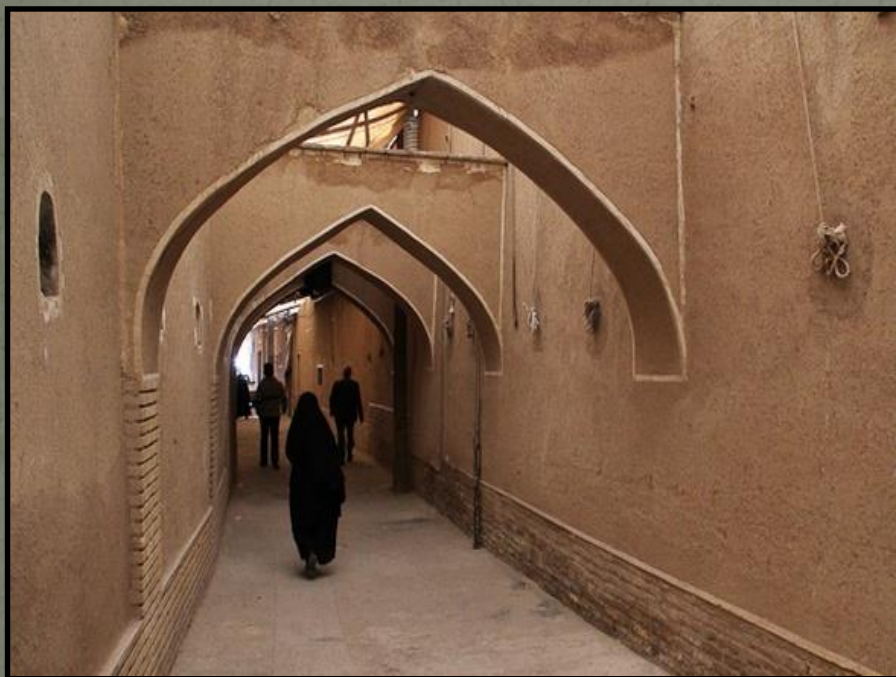
میدان مخبر الدوله
تهران در دهه ۳۰
شمسی؛ تأثیر قوانین
مصوب دوره پهلوی
اول در خصوص الزام به
احداث ابنیه برونگرا و
با حداقل دو طبقه در
مجاورت معابر تهران
در این تصویر کاملاً
مشهود است.

۳- تأثیرات اومانیسم بر معماری و شهرسازی معاصر ایران

اومانیسم با فروکاستن انسان به قوای دانی (نباتی و حیوانی) تأثیر قابل توجهی بر معماری و شهرسازی معاصر گذاشته است، تا جایی که برخی از معماران شاخص معاصر غربی به صراحت بیان داشته‌اند که در هنر و معماری، آنچه اصالت دارد، نیازها و لذت‌های مادی است.

برای مثال، برنارد چومی در مقاله خود با عنوان «لذت معماری» بیان می‌کند که در معماری معاصر، اصالت با لذت است؛ لذتی که در دامنه مادیات و نیازهای پست انسانی تعریف می‌شود و نسبتی با لذت‌های والای معنوی ندارد؛ تا جایی که وی با تشبیه لذت معماری به لذت روابط جنسی، شأن این هنر والا را تا حد نیازهای کاملاً مادی پایین می‌آورد

نمونه بافت تاریخی؛ بدنه بیرونی ساده بناهای مسکونی
به‌رغم غنای مالکان این بناها در محله سنتی و اعیانی

نمونه‌ای از نمای بیرونی یک ویلای معاصر در تهران که
ارتفاع غیرمتعارف و تجمل‌گرایی در آن مشهود است.

پیامبر اکرم(ص) در پاسخ به کسی که از ایشان درباره ساختمان سازی برای ریا و سُمعه پرسیده بودند چنین فرمودند: "آن، بنایی است که زیاده بر قدر احتیاج، کسی بسازد از برای ترفع و زیادتی بر همسایگان خود و از برای مباهات بر برادران مؤمن خود" (همان، ۲۲۷).

امام حسین (ع) به کسی که خانه مجللی ساخته بود و از ایشان خواست تبرک کند، پس از نگریستن به خانه اش فرمود: خانه خود را خراب کردی و خانه دیگران را آباد نمودی. کسی که روی زمین است تو را مغرور کرده و آنکه در آسمان است تو را دشمن داشته است (نوری، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، جلد ۳، ۴۶۷)

برخی دیگر از نتایج و مصادیق اومانیزم در معماری و شهرسازی:

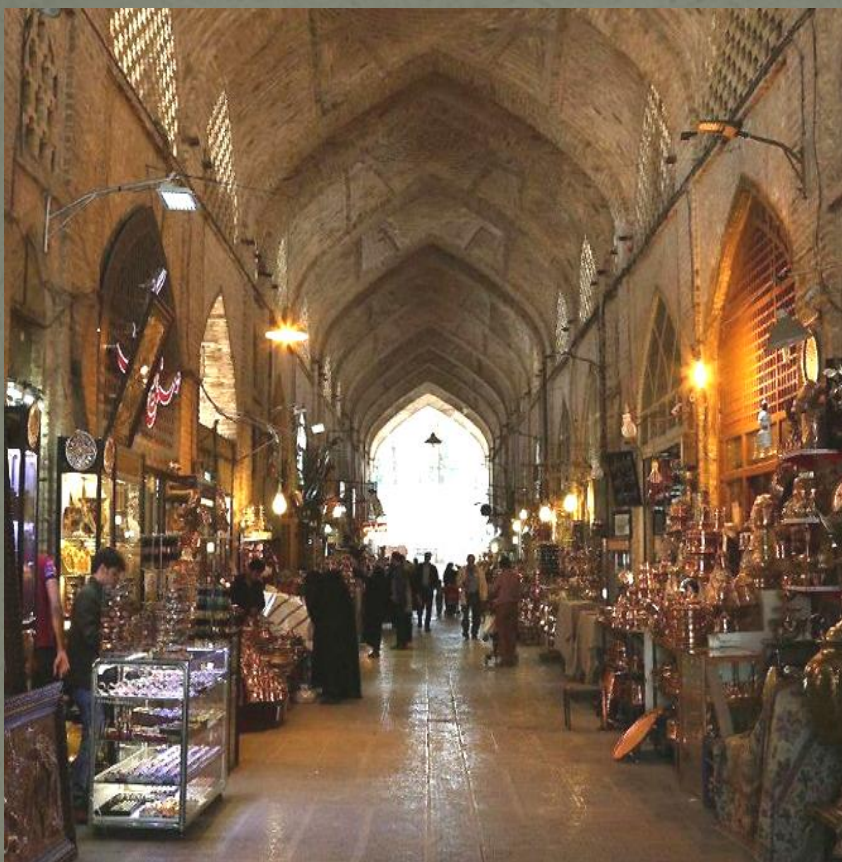
- افول قابل توجه کاربری رنگ‌های تفکربرانگیز و متناسب با قوای عقلانی (مانند فیروزه‌ای، خاکی و غیره) و افزایش محسوس رنگ‌های محرک و متناسب با قوای حیوانی (مانند قرمز، نارنجی و غیره) در بناها و فضاهای شهری معاصر
- پرهیز از هندسه‌های متعادل و متقارن در بسیاری از بناهای شهری معاصر در مقایسه با نمونه‌های مشابه سنتی که بستر مناسبی برای ایجاد سکون و آرامش و بالتبع، فعال کردن قوای عقلانی فراهم می‌کنند.

- -

۴- تأثیرات فردگرایی بر معماری و شهرسازی معاصر ایران

مسکن مستقل و تک هسته ای در مقابل مسکن گسترده و سنتی

تأثیرات فردگرایی بر معماری مراکز تجاری: مقایسه دو نوع هندسه مرکزی و خطی در بازارهای معاصر
(راست) و سنتی (چپ) در شهر اصفهان

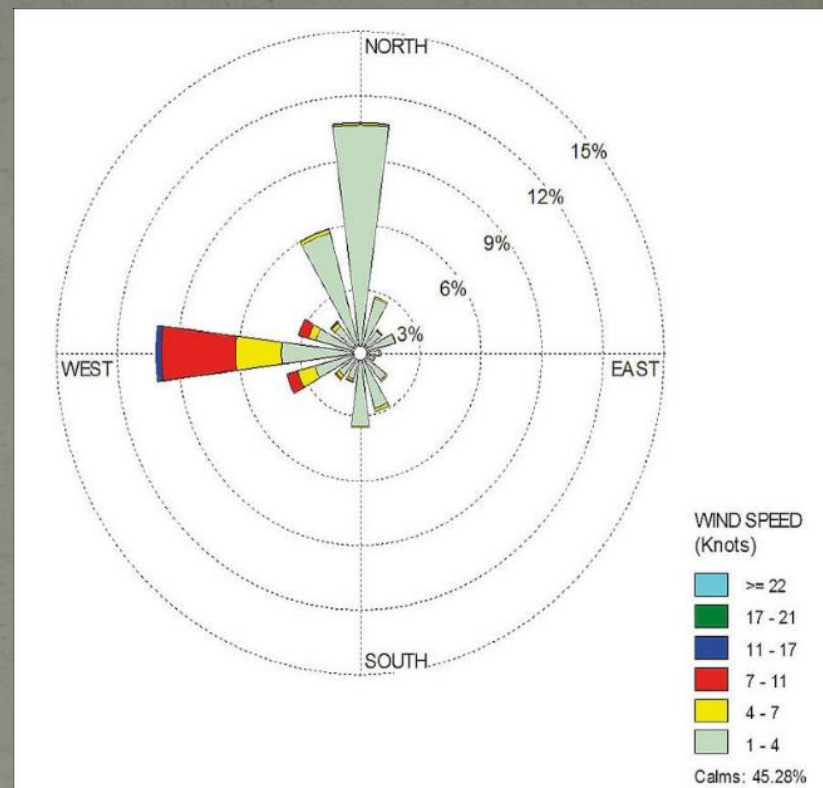
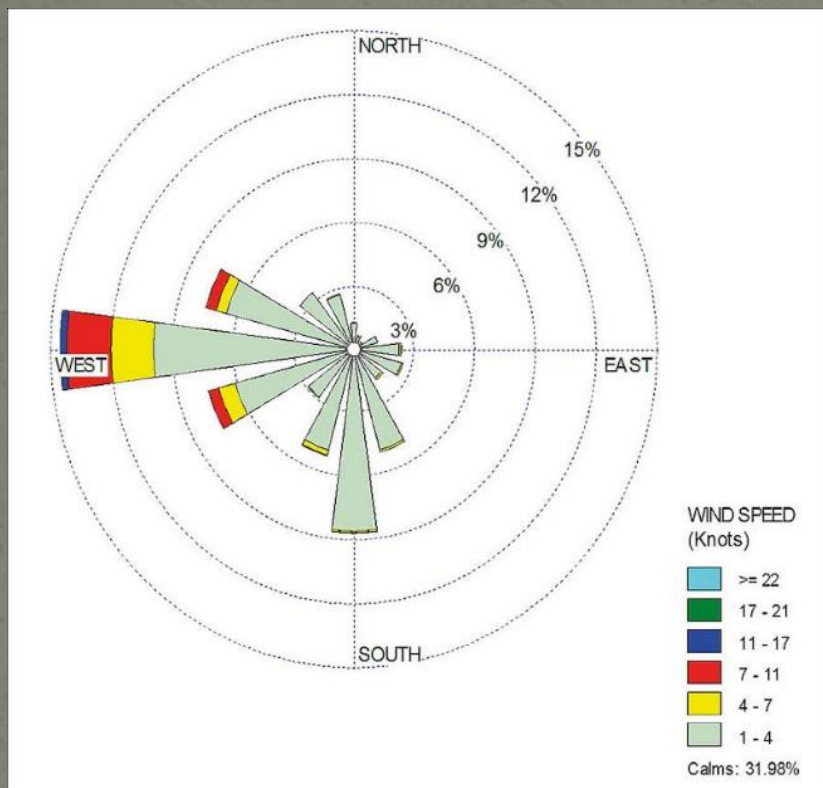
۵- تأثیرات عقل گرایی بر معماری و شهرسازی معاصر ایران

- واژه شناسی Rationalism

- تحلیل تأثیرات تقابل وحی و عقل ابزاری (مستغنی از وحی) در معماری و شهرسازی معاصر (آلودگی هوا، مشکلات روانی و تربیتی و ...)

- تحقیقی در انگلستان از روی داده‌های ۸۸۲ ایستگاه زمینی هواشناس شهری نشان می‌دهد به دلیل نوع ساخت‌وسازها سرعت باد در محیط‌های شهری حدود ۲۰ درصد کمتر شده است.

تأثیر توسعه عمودی بر سرعت و جهت باد در تهران با مقایسه تطبیقی گلباد تهران در ماه دسامبر طی دوره های ۱۳۸۵-۱۳۹۴ (گراف چپ) و ۱۳۴۵-۱۳۵۴ (گراف راست) در ایستگاه هواشناسی مهرآباد
 مأخذ: شورای عالی شهرسازی، ۱۳۹۴، ۱۸-۱۹

حوزه دوم (لیبرالیسم اقتصادی):

کاپیتالیسم (معادل لاتین لیبرال سرمایه‌داری) مأخوذ از واژه «کاپیتال» است که برگرفته از ریشه لاتینی کاپیتلیوم است. پیشوند «caput» در لغت به معنای «سر» و در زبان اقتصاد به معنای «سرمایه» به کار می‌رود.

مبانی نظام لیبرال سرمایه‌داری به کلی متأثر از فردگرایی و منافع فرد (در تقابل با جمع‌گرایی و منافع جمع) است. این موضوع در دو اصل مهم اصالت فرد و آزادی فرد تجلی یافته است. به این معنی که طبق این نظام اقتصادی، اجتماع، فاقد وجود حقیقی است و تنها از وجود اعتباری برخوردار است

طبق مبانی این نظام، اصل، تکیه بر مالکیت خصوصی و آزادی مطلق فرد است جز آن که در مواردی نادر، دولت‌ها ناچار شوند بر خلاف این مبنا، برخی از سرمایه‌ها را عمومی اعلام نمایند. این مبنا باعث رشد بی‌رویه امپراتوران بزرگ اقتصادی گردیده که بدون هیچ محدودیتی با حمایت دولت‌های خود به غارت سرمایه‌های ملت‌های ضعیف‌تر پرداخته‌اند.

به دلیل تأثیرات نظام سرمایه‌داری، زمین به مجرای برای جریان سرمایه تبدیل می‌شود و به نوعی، سرمایه‌ی ثابت را به وجود می‌آورد. بنابراین قیمت زمین و ساختمان به شدت از ساختار اقتصادی سرمایه‌داری تأثیر می‌پذیرد. به این ترتیب، زمین که تا قبل از ظهور لیبرال سرمایه‌داری، کالایی مصرفی برای مصرف واقعی خانوارها و صنایع و غیره بود، به کالایی سرمایه‌ای بدل می‌شود که این موضوع را در تاریخ معاصر ایران، می‌توان از اواسط دوره قاجار (یعنی همزمان با شدت گرفتن تأثیرپذیری ایران از الگوهای فرهنگی و اقتصادی غرب) به تدریج ملاحظه نمود.

تأثیرات لیبرال سرمایه‌داری بر ساختار شهر:

اگرچه سرمایه‌داری می‌تواند باعث رشد بالای اقتصادی گردد اما به دلیل آزادی سرمایه‌گذار در انباشت و انتقال نامحدود سرمایه برای کسب سود بیشتر، اختلاف طبقاتی به شدت در شهرها افزایش یافت. با ظهور نظام سرمایه‌داری، درآمدهای نابرابر در اکثر کشورها تشدید در بریتانیا تأثیرات اقتصادی این نظام منجر به این شد که درآمد ۱۰ درصد مردم ثروتمند شهری حدود ۱۴ برابر ۱۰ درصد مردم فقیر گردد که این اختلاف درآمد در بسیاری از موارد منجر به شکست پروژه‌های شهرسازی شده است.

به این ترتیب، آزادی بی‌قید و شرط فردیت و عدم دخالت دولت در امور مردم موجب تشدید اختلاف دو قشر اقلیت دارا و اکثریت فقیر شد. لذا از مهمترین تأثیرات نظام لیبرال سرمایه‌داری بر بافت‌های شهری، تقسیم شهر به دو قطب فقیرنشین و ثروتمندنشین است؛ چیزی که دیوید هاروی از آن به عنوان شهرهای تقسیم شده یاد می‌کند.

خیابان باب همایون یا ارک در دوره پهلوی، نمونه ای از خیابان باکیفیت ایرانی و جایی
برای حضور همزمان و کیفی انسان و آب و درخت

مأخذ: پایگاه موسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران <http://www.iichs.ir>

اعتقاد و پای فشاری
شهرسازان لیبرال بر
پوزیتیویسم منطقی و
روشهای کمی و نادیده
گرفتن کیفیتهای شهری،
سبب بروز مسائل مختلفی
در ساختار شهر گردید که
از مهمترین آنها مشکلات
زیست محیطی، منطقه-
بندی نامتوازن شهری،
قطببندی شهر، ظهور
مناطق حاشیه نشین،
افزایش ناامنی و غیره بود.

مقایسه تطبیقی وضعیت میدان توپخانه در دوره قاجار (عصر مشروطه) و دوره معاصر؛
تغییر ماهوی میدان از فضای کیفی و انسان محور به فضای کمی و اتومبیل محور

و فور خیابان‌ها با نام‌های سی
متری، دوازده متری، بیست
متری و غیره گویای نگاهی
کمی به خیابان است.

اگر در دوره رضاشاه یا به
اصطلاح مدرنیسم، در میدان‌ها
هنوز کیفیت موضوعیت داشت،
از دهه چهل به بعد بود که
مفهوم میدان به «فلکه» یعنی
کارکردی‌ترین شکل ممکن
تغییر یافت

لذا به دنبال این تأثیرات، آنچه
امروز به عنوان خیابان و میدان
و خانه و غیره در ساختار شهر
می‌شناسیم، دیگر نه مفاهیمی
کیفی بلکه پدیدارهایی صرفاً
کمی هستند.

تأثیرات لیبرال سرمایه‌داری بر معماری مسکن

افزایش مهاجرت، در یک بازه‌ی زمانی کوتاه، مسکن را در مناطق شهری با کمبود مواجه می‌سازد و بالتبع، به افزایش شدید قیمت زمین و مسکن، منجر می‌شود؛ برای مثال، طبق آمار و ارقام موجود، فقط بین سال‌های ۱۳۵۰ تا ۱۳۵۴، مسکن کارگران (یعنی همان افرادی که بخش قابل توجهی از آنها برای کار از روستا به شهرها مهاجرت کردند)، حداقل ۴۰۰ درصد افزایش قیمت داشته است. بین سال‌های ۱۳۴۲ و ۱۳۵۷ (یعنی همان سال‌هایی که نظام تولیدی و اقتصادی کشور کاملاً متأثر از سیاست اصلاحات ارضی بود)، کل جمعیت کشور با میانگین نرخ رشد سالانه ۲.۹ درصد، از ۲۳ به ۳۵ میلیون نفر رسید لکن میانگین نرخ رشد سالانه جمعیت روستایی به مقدار نسبتاً کم ۱.۲ درصد و در بخش شهری به مقدار مطلقاً بالای ۴.۶ بود. در سال ۱۳۴۲ جمعیت روستایی ۶۵ درصد کل جمعیت را تشکیل می‌داد اما در سال ۱۳۵۷ این رقم به ۵۳ درصد کاهش یافته بود و عجیب آنکه شاه مدّعی شده بود تا سال ۱۳۵۹، جمعیت روستایی را به دو میلیون نفر کاهش خواهد داد.

زمزمه‌های جایگزنی سرپناه‌های کمی به جای خانه‌های کیفی از سوی معماران ایرانی را در شماره‌های اولیه نشریه آرشیکت در اواسط دهه ۲۰ شمسی می‌توان مشاهده نمود. اژدري (معمار و شهرساز) در مقاله‌ای با عنوان «مسئله تهیه مسکن در تهران و شهرستانها» که در شماره های اول و دوم این نشریه منتشر شد چنین بیان می‌دارد: "در کشورهای اروپا، خانه احتیاج به حیاط ندارد، حوض لازم ندارد چونکه زندگی در خانه بیشتر در اتاق می‌گذرد... بنابراین راه حلی که آنها برای مسکن دادن اشخاص پیدا کرده‌اند از هر حیث، «مقرون به صرفه‌تر» است. به این معنی که از ساختمان‌های بزرگ دارای چندین طبقه و هر طبقه دارای چندین آپارتمان و یا اتاقهای متعدد استفاده می‌شود" (اژدري، ۱۳۲۵، ۵۲).

به دنبال نتایج و الزامات نظام اقتصادی لیبرال سرمایه‌داری و به ویژه اصلاحات اراضی در دوره پهلوی دوم، روند جابه‌جایی جمعیت‌های شهری و روستایی تشدید شد؛ چیزی که سبب شد موضوع «اهلیت» و «بستگی به مکان» از اعتبار ساقط شود و سودای زندگی بهتر در مکانی دیگر، همه را دچار سردرگمی کند.

در گذشته، فضاهای اصلی خانه دور حیاط مرکزی اسم‌هایی داشت که بیشتر بر کیفیتشان دلالت می‌کرد تا بر عملکردشان. تالار، سه‌دری، پنج‌دری، شاه-نشین، ایوان، بهارخواب، سرداب و غیره. این نام‌ها بیشتر به حال و هوای فضا اشاره داشت تا به کارکردهای فضا؛ از میان این فضاها شاید تنها مطبخ باشد که بر عملکرد طبخ اشاره داشت. اما از پس از دههٔ چهل و بروز نتایج نظام اقتصادی لیبرال سرمایه‌داری و به ویژه اصلاحات اراضی، کمیت جایگزین کیفیت شد، به نحوی که اکنون، فضاهای خانه را با نام‌هایی چون پذیرایی و ناهارخوری و خواب و آشپزخانه و غیره می‌شناسیم؛ برای معرفی یک خانه باید متراژ آن و تعداد اتاق‌های خواب و بهای هر مترمربع آن را بگوییم. حیاط دیگر نه حیاط میانی و هدیه‌کننده‌ی صفا به خانه و نه حتی حیاط اختصاصی و فضای سبز خانهٔ ویلایی که اصلاً به معنی ۴۰ درصد باقی مانده از زمینی بود که اکنون فقط در ۶۰ درصد آن اجازهٔ ساخت داشتیم.

کوی ۴۰۰ دستگاه، اولین نمونه از خانه‌های ردیفی و ارزان قیمت در ایران
مأخذ: مجله آرشیکت، ۱۳۲۶، ۱۳۲

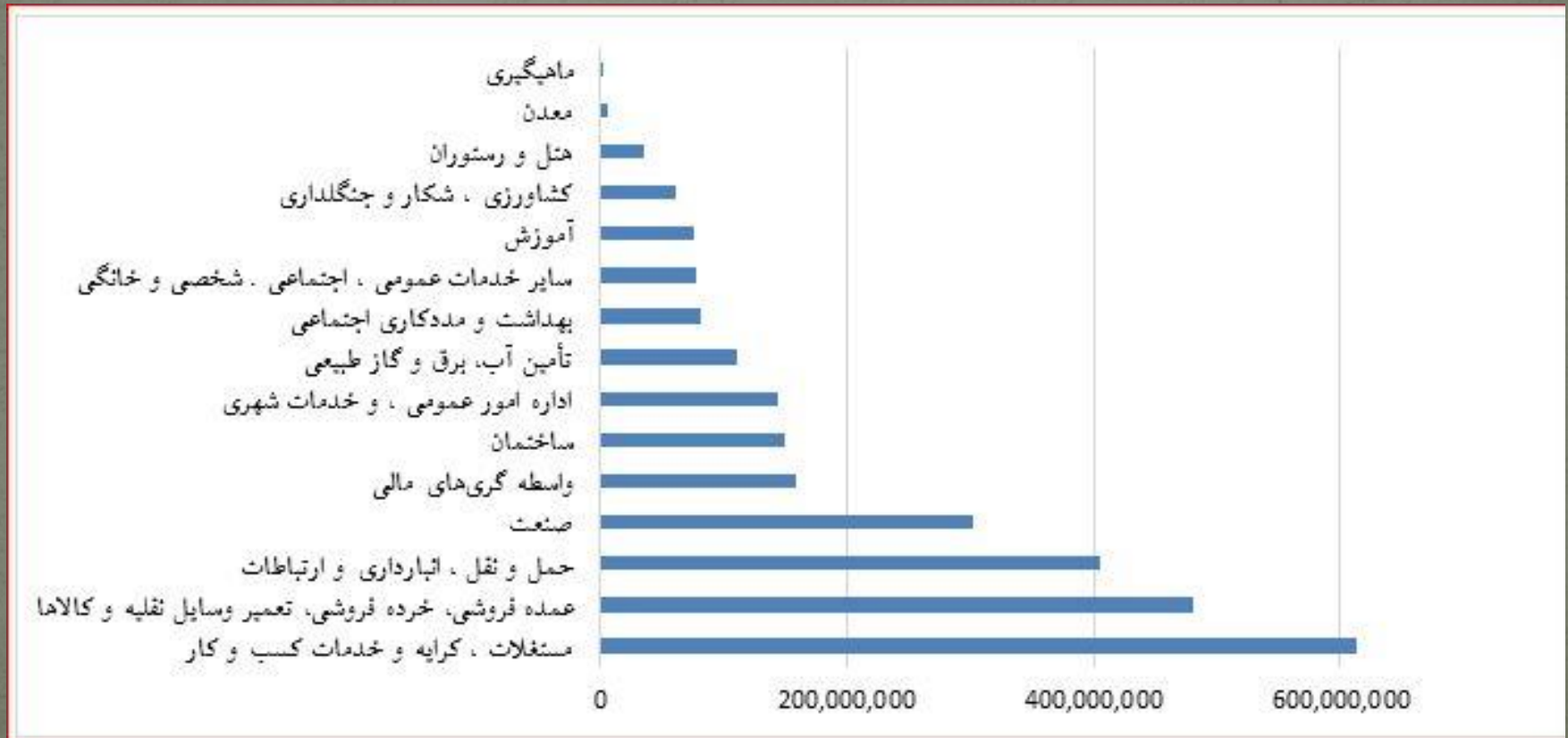
بخشی از تصویر هوایی تهران در سال ۱۳۳۵. به رغم آنکه ابنیه مسکونی در نیمه پایین تصویر، از الگوی درونگرا تبعیت کرده اند اما در نیمه بالای تصویر، ابنیه مسکونی تازه ساخت با توده گذاری برونگرا و ردیفی قابل مشاهده است که این امر نشان می دهد در این سال به تدریج الگوی برونگرا در ابنیه مسکونی شهر تهران در حال گسترش بوده است.

خانه‌های ردیفی و برون‌گرا (به عنوان یکی از پدیده‌های متأثر از نظام لیبرال سرمایه‌داری) تناقضات متعددی با سبک زندگی اسلامی دارد که در مواردی همچون تضعیف حریم خصوصی به دلیل برون‌گرایی خانه، سایه‌اندازی خانه‌های پشتی بر جلویی، محدودیت رویت آسمان در اثر افزایش ارتفاع بدنه شمالی معابر و غیره بروز می‌یابد.

چاره چیست؟!

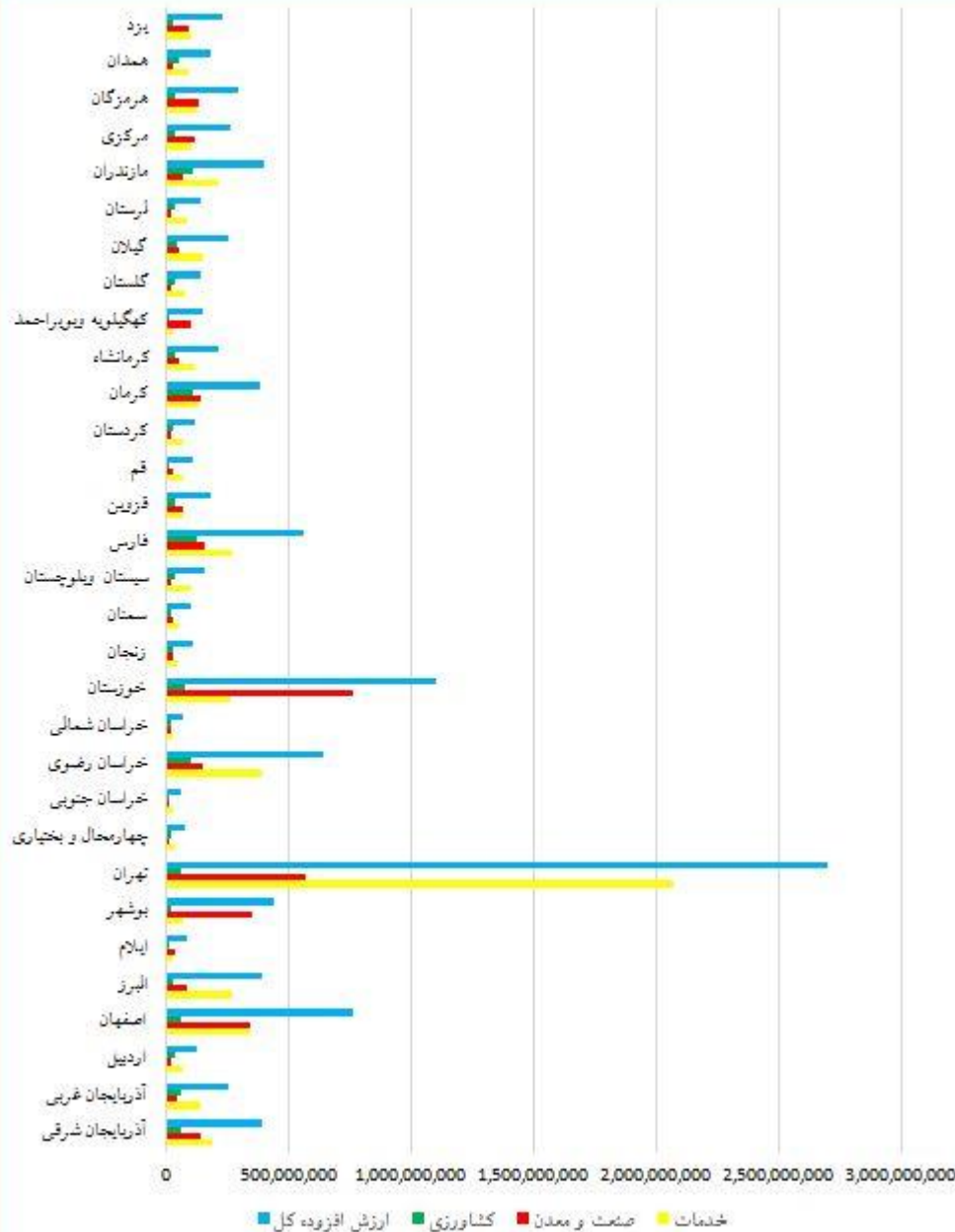
اصلاح نظام کار و سرمایه در کشور و بازگشت به مبانی اعتقادی اصیل مکتب اسلام در سیاستهای کلان کشور. در غیر این صورت تلاش ها برای احیای معماری اسلامی، سطحی است. لذا راه حل احیای معماری و شهرسازی اسلامی، اغلب در بیرون از این رشته است و بایستی در سطوح فراتری مانند نظامات اقتصادی و اجتماعی جامعه دنبال شود.

شکل ارزش افزوده رشته مشاغل در تهران (میلیون ریال) در سال ۱۳۹۵

مقایسه ارزش افزوده مشاغل:
توزیع کاملاً نامتقارن تهران
نسبت به سایر استانها، به نحوی
که در تهران بیش از ۷۰٪ ارزش
افزوده متعلق به مشاغل خدماتی
است.

این در حالی است که مهاجرت و
جمعیت پذیری یک شهر،
مستقیماً متاثر از ارزش افزوده
مشاغل در آن شهر است و تأثیر
عمیق چنین مسائلی بر سبک
زندگی غیر قابل انکار است.

لینک کانال بلد طیب جهت پی جویی مطالب مرتبط
@baladetayyeb

باتشکر از حسن توجه شما